

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ З
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КАЗКИ ТА
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0359 – 1ап
спеціальності 035
Переклад (англійська)
Спеціалізації 035.041
Германські мови та літератури
(переклад включно) – перша англійська
Набатова Катерина Олександрівна

Керівник: канд. філол. н., доц. Прус С. І.
Рецензент: канд. філол. н., доц. Юнацька А.Б.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 КАЗКА ЯК ФОЛЬКЛОРНИЙ ЖАНР	6
1.1 Фольклор як важливий чинник формування національної ідентичності народу	6
1.2 Казка як фольклорний жанр	11
РОЗДІЛ 2 УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА У КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ	16
2.1 Етномовний компонент української народної казки, його складові	16
2.2 Загальні підходи до відтворення етномовного компонента англійською мовою.....	29
РОЗДІЛ 3 ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ АНГЛОМОВНОЇ ПЕРЕДАЧІ ЕТНОМОВНОГО КОМПОНЕНТУ УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК	36
3.1 Аналіз перекладацьких рішень при відтворенні значень реалій	36
3.2 Аналіз перекладацьких рішень при відтворенні значень власних назв	41
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТОК А	57

ВСТУП

Український народ має багату культурну спадщину, яка передавалася з покоління в покоління словом, у вигляді народної творчості. Саме фольклор став невід'ємною частиною його світогляду, побуту і історії. З набуттям незалежності Україна привернула до себе увагу міжнародної спільноти, визвала культурний інтерес, адже саме знання культури дає ключ для розуміння менталітету нації. Одним із способів пізнання українського менталітету західними державами є звернення до його казок, які увібрали багатовіковий досвід українського народу, але й досі мало вивчені.

Особливо це відчувається в сфері перекладу, адже саме перед перекладачами гостро постають проблеми відтворення казкового народного мовлення, втіленого у словесно-виражальних формах, що становлять його етномовний компонент. З огляду на зростаючий у світі авторитет України, необхідність якомога адекватнішого художньо переконливого відтворення етномовного компонента, наразі, набуває надзвичайного значення. А це можливо лише за умови дослідження мови як носія інформації про національну самобутність народу.

Актуальність теми зумовлено загальною тенденцією пошуків нових перекладацьких рішень стосовно елементів етномовного компоненту, і відповідно, необхідністю проведення більш істотного багатопланового дослідження когнітивних, структурно-семантичних та функціонально-прагматичних особливостей казкового жанру.

Об'єктом дослідження було обрано національно-культурний компонент, а саме реалії та назви персонажів в українських народних казках та їх переклад на англійську у виконанні І. Желєзноюю.

Предметом дослідження стали способи їх відтворення при перекладі на англійською мовою.

Мета дослідження: виявити й описати структурно-семантичні й композиційно-функціональні особливості українського казкового жанру,

встановити умови адекватного/неадекватного відтворення цих особливостей як носіїв національного колориту англійською мовою.

Відповідно до мети дослідження перед нами ставляться такі **завдання**:

- Обумовити роль фольклору у формуванні національної ідентичності українського народу;
- Розглянути різні підходи до визначення поняття казки і виокремити її основні риси, які формують її етнокультурну специфіку;
- уточнити концепцію етномовного компонента народної казки і розкрити своєрідність його окремих елементів;
- Надати класифікацію способів відтворення безеквівалентної лексики з метою обґрунтування доцільності їх вибору при перекладі;
- Проаналізувати ступінь адекватності відтворення національно-культурної специфіки оригіналу в перекладі;
- Зробити певні висновки щодо способів відтворення етномовної семантики лексичних одиниць, назв казкових персонажів, етномовної специфіки фольклорних образів в українській казці.

Матеріалом для дослідження стали 77 українських народних казок, в яких відображено національну своєрідність народу, його культуру та історію.

Методи дослідження: культурологічний, контекстуальний, порівняльний, перекладознавчий, структурно-функціональний, а також елементи статистичного аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно є спробою проведення комплексного, системного дослідження способів відтворення реалій і назв казкових героїв як складових етномовного компонента. У роботі акцентується важливість розгляду текстів українських народних казок як єдиного макротексту.

Практичне значення роботи полягає в тому, що спостереження та результати дослідження можуть стати підґрунтям для більш істотного дослідження в цьому напрямку, і допоможуть зробити ряд практичних

РОЗДІЛ 1

КАЗКА ЯК ФОЛЬКЛОРНИЙ ЖАНР

1.1 Фольклор як важливий чинник формування національної ідентичності народу

В даному параграфі ми розглянемо ознаки, функції фольклору та його вплив на національну ідентичність. Це є важливою інформацією для нашого дослідження.

Спільне народне знання та народна мудрість ініціювали народну творчість, яка у світлі ідей просвітництва й романтизму наприкінці 18 і першої половини 19 століть ідентифікувалася як фольклор. Дослідники-фольклористи мають різні точки зору стосовно цього явища.

Так, М. Б. Лановик вважає, що фольклор – це художнє відображення дійсності у словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, нерозривно пов'язаної з життям та побутом. У ній відбито світоглядні, етичні й естетичні погляди народу [Лановик 2003, с.19].

Тоді як С. В. Мишачин наводить наступну дефініцію: фольклор – одна з найтриваліших і всеохоплюючих систем духовного життя народу, тісно зв'язана з народним побутом (як окремою системою), з літературою (яка, зрештою, вийшла з фольклору і зберігає з ним тісний зв'язок на всіх етапах свого розвитку) та ін. [Мишанич 1994, с.263].

І. Велев, в свою чергу, зауважує, що термін «фольклор» є досить умовним, і може сприйматися з одного боку, як синонім етнічної самобутності народу, з іншого – як народне мистецтво, яке треба плекати і використовувати як досвід [Велев 2006, с.88].

Поряд з поняттям «фольклор» існує поняття «народна творчість», яким окреслюється вся творча діяльність народу: поезія, музика, театр, танець, архітектура, художнє і декоративно-прикладне мистецтво – все, що несе відбиток побуту, а також є втіленням поглядів, ідеалів, прагнень людей. Лановик наводить і інші терміни, споріднені з поняття фольклор: «усна народна творчість», «народна словесність», «усна словесність», «народнопоетична творчість» [Лановик 2003, с.20].

Усна народна творчість, як правило, відображає особливі неповторності природно-географічних умов, а також характерні відмінності етнічного портрету. Оскільки кожен куточок та регіон країни майорить різноманітністю, то задачею фольклору є їх передача через творчість.

Мова фольклору завжди привертала увагу вчених різних спеціальностей: літературознавців, істориків, етнографів, антропологів, лінгвістів. Це форма культури, створена непрофесіоналами. Аудиторією народної культури завжди є суспільство. Національні твори існують в безлічі варіантів, передаються усно з покоління в покоління.

Особливе відношення усної народної творчості і дійсності підкреслюється в багатьох роботах фольклористів, літературознавців, філософів. Дослідники відзначають неоднозначний характер можливих видів цього відношення. Але завжди, на думку радянського філолога та фольклориста В. Я. Проппа, фольклор є складною, часом багатоструктурною трансформацією будь-якого аспекту дійсності [Пропп 1976, с. 55]. В. Я. Пропп говорить, що в творах фольклор трансформується, переосмислюється, насичується драматизмом. Розуміння творів фольклору ґрунтується на здатності того, що перекодувало інформацію, що полягає в їх умінні відобразити фольклорний зміст в алфавіті і за відповідними правилами його кодування. Залучення до фольклору розвиває інтерес до народного слова, звичаїв, засад і традицій попередніх поколінь, створюючи тим самим основи їх спадкоємності.

Перейдемо до розглядання функцій та ознак, які притаманні фольклору. Головною функцією фольклору є задоволення природної потреби у самовираженні та спілкуванні. Поряд з терміном «фольклор» ми можемо зустріти такі поняття: народна словесність, народна поетична творчість, уснопоетична творчість.

Стосовно ознак фольклору, можна сказати, що основною є усна форма поширення та передачі інформації між людьми. Значна роль при цьому відводиться саме людській пам'яті. Адже завдяки їй формується сюжетна лінія, тексти, форми та стереотипи. Кожен міг додавати частинку свого. Виходячи з цього, можна сказати, що твір є колективним, адже створювався далеко не однією персоною.

Ще однією вирізною ознакою фольклорного твору є його імпровізованість, іншими словами співтворчість. Виконавець, розповідаючи твір, вносить свої корективи, пристосовує його до певної ситуації чи особи, тобто імпровізує. Ця ознака є характерною для всіх форм усної народної творчості, починаючи від коротких пісень, завершуючи танцями.

Іншою визначною ознакою є прихований психологізм, який передається через взаємодію героя з середовищем, яке його оточує. Ми можемо зосередити увагу на весільних піснях, баладах, і побачити, що в них присутній прихований психологізм: переживання персонажем горя, драматизація ситуації. Саме за допомогою цієї ознаки народний твір має емоційне забарвлення, будь то горе, смуток, радість чи печаль.

Слід також відзначити, що усна народна творчість тісно пов'язана з українськими обрядами та традиціями. Наприклад, весільний обряд розкривають весільні пісні, поховальний обряд – в голосіннях. На сьогодні, в суспільстві розвиваються засоби масової інформації: радіо, телебачення, преса, Інтернет. Це вносить певні нововведення у фольклор, і сучасне фольклоротворення поєднує в собі взаємозалежність колективного та індивідуального, традиційного та новітнього, та все ж незмінною умовою для

визначення твору фольклорним є його побудована за нормами усної традиції структура.

На разі переходимо до розгляду фольклору як жанру. Дослідники вважають, що усна народна творчість, як жанр містить в собі сукупність творів, які об'єднуються за допомогою спільності поетичної системи, побутового призначення, а також форм виконання та музики, що супроводжує певні із творів. Ці форми, в свою чергу, є вже закоренілими в народній творчості та побуті. Фольклорні твори весь час розвиваються в тісних взаємозв'язках. Найпоширенішими і водночас спільними є казка, міф, прислів'я та обрядова пісня.

Розглянемо класифікацію жанрів, найбільш поширеною є поділ усної народної творчості на обрядову та позаобрядову. У фольклорі існують три роди мистецтва, які є повноцінно представленими: лірика, драма, епос.

Усна народна творчість поділяється на поетичну, драматизовану та прозову. В свою чергу, до поетичного фольклору відносять жанри, які відображають суттєві сторони та особливості навколишнього середовища. Наприклад, голосіння, пісні, биліни, думи, присказки, примовки, каламбури, вітання, прокльони, побажання, афоризми. До прозового фольклору відносять казки, небилиці, легенди, перекази, оповідання, биліни. А думи, балади та історичні пісні, класифікують, як епос.

В нашому дослідженні більшу увагу ми приділяємо прозовому жанру, а саме казці.

Оскільки завданням нашого розділу є виявлення зв'язку національної ідентичності та фольклору, то розглянемо це поняття та його особливості.

Національна ідентичність - це ідентичність людини або почуття приналежності до однієї держави або до однієї нації. Це сенс «нації як згуртованого цілого, представленого відмінними традиціями, культурою та мовою» [Гнатенко 2008]. Національна ідентичність може означати суб'єктивне відчуття, яке людина поділяє з групою людей про націю, незалежно від того, статус законного громадянства.

Як колективне явище, національна ідентичність може виникнути як безпосередній результат присутності елементів із «спільних точок» у повсякденному житті людей: національних символів, мови, історії нації, національної свідомості та культурних артефактів.

Оскільки визначальними для ідентичності будь якого народу є культурні чинники, то необхідно їх перелічити. До них відносять фольклор, мову, віросповідання, ідеологію, колективну пам'ять. Вони в свою чергу зберігають в собі цінності, світогляд, певні норми поведінки, які характеризують український народ.

Іншим культурним чинником виступає феномен бачення світу, воно є своєрідним для кожної культури. Саме це є підґрунтям для формування національної ідентичності. Тобто, вона формується на певному культурному ідеалі, який був сформований в процесі історичного розвитку країни та народу в цілому. Як говорив К. Ясперс, «Ні шляху в обхід світу, шлях йде тільки через світ, немає шляху в обхід історії, шлях йде тільки через історію» [Ясперс 1991, с. 280].

Можемо сказати, що національна ідентичність розвивається на аналізі минулого для покращення життя в майбутньому. Важливим є усвідомлення нації в тому, яке місце у світі вона займає, тобто ідентичність та виявлення сенсу народу для світової користі. «Культура стає способом вираження національної ідентичності та виявлення сенсу буття народу; цілісна національна культура формує конкретну людину; суспільство формується в лоні національної культури», – зазначав І. Дзюба [Дзюба 2002, с. 41-42].

Роблячи висновок, можна сказати, що фольклор породжує національну ідентичність народу. Усна народна творчість як наріжний камінь будь-якої національної культури. Оскільки метою нашого дослідження є передача еномовного компоненту в перекладі україномовної казки, то розглянемо її характеристику, поняття, особливості та дослідимо її тісний зв'язок з породженням національної ідентичності.

1.2 Казка як фольклорний жанр

Метою цього розділу є розкрити поняття казки та її особливості, як жанру. Казка є однією з основних форм фольклору, оскільки це перший літературний жанр, виявлений у дитинстві. Якщо сказати більше, це служить дороговказом для дитини у світ моралі. Генезис казки як жанру сягає не одного століття. Історики літератури розрізняють літературні та народні казки. Оскільки темою нашого дослідження є дослідження, а саме переклад народної казки на англійську мову, то поняття літературної казки ми розкривати не будемо.

Перш за все, казка - це історія із вигаданим сюжетом та надзвичайними подіями, створеними для розваги читача. Дуже часто казку помилково сприймають як міф, історію чи легенду, хоча між цими жанрами існують чіткі відмінності. Легенда передає фантастичні події, надприродні образи або магію, яку оповідач із слухачем сприймає як реальну. Новела описує реальну історію. На відміну від вищезазначених жанрів, в основі казки лежить вигадка.

У науці про фольклор був поширений погляд на казку як сукупність всіх видів і форм усної прози: таке розуміння казки колись входило в навчальну літературу. Так, відомий український літературознавець Р. Гром'як визначає казку як окремий літературний жанр, коріння якого сягає глибоко у фольклор. Казка заснована на розповіді про фантастичні або пригодницькі справи. Хоча казка тісно пов'язана з такими фольклорно-епічними жанрами, як сага, легенда, епос та інші, вона не пов'язана з міфологічними віруваннями чи історичними особами та подіями [Гром'як 2007].

В. Пропп, радянський філолог, дав таке визначення казки: це літературний жанр у формі розповіді. Усне оповідання простежується за заголовками, фіксованими фразами та лексичними особливостями оповідача, такими як розмовні слова, несподівані повороти, ілюстрації та стислість.

В. Пропп, вважає за мету казки - розважити та виховати читача. У своїй праці «Морфологія казки» В. Пропп визначає певні структурно-стилістичні особливості, які характерні лише для казки; він також дає детальний аналіз функцій персонажів казок [Пропп 1928, с.38].

У своїх наукових працях Н. М. Ладісова зосереджується на таких характеристиках казки: оповідання, орієнтоване на розвагу, певна структура сюжету, зазначені композиційні прийоми - вступ, закінчення, народна приказка. Ладісова стверджує, що існує певна система літературних засобів, які набувають специфічних поетичних функцій [Ладісова 1983, с.11].

О. Філімонова, характеризує казки кумулятивністю та градацією емоційного стану персонажа, і ще однією важливою особливістю казки є чітка поляризація героїв [Філімонова 2007 с. 239].

Е. В. Гарріс звертає нашу увагу на той факт, що в казці бракує реалій зовнішнього світу, тобто вона сповнена суперечливих реалій [Гарріс 2001].

В свою чергу, М. Б. Лановик дає таке визначення казки: казка – це епічний твір народної словесності, в якому відображені різночасові вірування, погляди та уявлення народу у формі структурованої, хронологічно послідовної сюжетної оповіді, яка має чітку композиційну будову, яскраво виражену колізію (в основі якої лежить протиборство між добром та злом, що завершується перемогою добра) [Лановик 2003, с.404].

Перейдемо до розгляду найбільш характерних особливостей казки як жанру. Визначною характеристикою казки є її оптимізм. Багато казок вселяють впевненість у торжестві правди, в перемозі добра над злом. Оптимізм казок особливо подобається дітям і підсилює виховне значення. У казці неодмінно торжествують істина і добро. Казка завжди на стороні скривджених і пригноблених, про що б вона не розповідала. Вона наочно показує, де проходять правильні життєві шляхи людини, в чому її щастя і нещастя, яка її розплата за помилки і чим людина відрізняється від звіра і птиці. Кожен крок героя веде його до мети, до фінального успіху. За помилки доводиться розплачуватися, а розплатившись, герой знову отримує право на

удачу. В такому русі казкового вимислу виражена істотна риса світосприймання народу - тверда віра в справедливість, в те, що добре людське начало неминуче переможе все, що йому протистоїть.

Характерною особливістю казки також є відповідний казковий герой. Зазвичай це людина ідеальна: добра, справедлива, гарна, сильна; персонаж обов'язково добивається успіху, долаючи всілякі перешкоди, не тільки за допомогою чудесних помічників, але, й перш за все завдяки особистим якостям - розуму, силі духу, самовідданості, образотворчості, кмітливості. Таким хотіла би стати кожна дитина, і ідеальний герой казок стає першим зразком для наслідування.

Для читача зовсім не важливо, хто герой казки: людина, тварина або дерево. Важливо інше: як він себе веде, який він - красивий і добрий або потворний і злий. Казка намагається навчити дитину оцінювати головні якості героя і ніколи не вдається до психологічного ускладнення. Найчастіше персонаж втілює якусь одну якість: лисиця хитра, ведмідь сильний, Іван в ролі дурня щасливий, а в ролі царевича безстрашний. Персонажі в казці контрастні, що і визначає сюжет. Відповідно до функцій, що виконуєть персонажі, українська фольклористка, Дунаєвська Л. Ф. поділяє їх на добротворців, злотворців та знедолених [Дунаєвська 1987]. Так виникає ланцюг дій і дивовижних казкових подій.

Наразі перейдемо до структури казки, яка також є визначальною. Казка будується за принципом ланцюгової композиції, що включає в себе, як правило, триразові повтори. Найімовірніше, цей прийом народився в процесі розповідання, коли оповідач знову і знову надавав слухачам можливість пережити яскравий епізод. Такий епізод зазвичай не просто повторюється - кожен раз в ньому відбувається посилення напруженості. Іноді повтор здійснюється у формі діалогу; тоді дітям, якщо вони грають в казку, легше перевтілюватися в її героїв. Нерідко казка включає пісеньки, примовки, і діти запам'ятовують в першу чергу саме їх.

Через особливу композиційну структуру казки – попри виконання своїх особливих функцій, типові складові частини композиції створюють динамічну напругу.

Своєрідною експозицією, важливим сюжетно-композиційним елементом є зачин казки, що вводить читача чи слухача в проблематику твору, вказує час і місце дії, обставини, в яких розгортатиметься.

Початок розвитку подій, виникнення конфлікту між персонажами, бачимо у зав'язці. Вона зумовлює розвиток сюжету казки і, як правило, тут переважають діалоги.

Логічно впливає із зав'язки здебільшого надзвичайно бурхливий і динамічний розвиток дії. Дія розгортається переважно за принципом кумулятивності, розширюється коло дійових осіб, все більше персонажів включаються у дію.

Як правило, ідейним і змістовим центром казки є надзвичайно драматична кульмінація – найгостріше, вирішальне зіткнення протилежних сил, момент найвищого напруження в розвитку подій. Кульмінація значною мірою зумовлює розв'язку, в якій вирішується доля персонажів.

Ще однією особливістю казки є її мова. Казка має власну мову - лаконічну, виразну, ритмічну. Завдяки мові створюється особливий фантастичний світ, в якому все представлено крупно, і запам'ятовується відразу і надовго - герої, їхні взаємини, навколишні персонажі і предмети, природа. Півтонів немає - є глибокі, яскраві кольори.

Взагалі кажучи, усі казки мають певні кордони, які розділяють світ фантазій від справжнього. Сам вступ «колись давно» і закінчення «щасливого кінця» означають той факт, що твір є казкою. Такі самі еквіваленти можна знайти в більшості інших мов.

Українська фольклористка Дунаєвська Л. Ф. зазначає, що важливу роль в казці відіграє прийом градації – він досягається ретардацією з наступною гіперболізацією часу і простору: у казці «Котик і півник» лисиця несе півника перший раз недалеко, а другий – далі, третій – зовсім далеко [Дунаєвська 1987,

с. 81]. Тоді як, український літературознавець Ващук Т. Ф. називає цей прийом потрійна ступневість: у казці «Іван – мужичий син», показано бій спочатку з шестиголовим змієм, потім дев'ятиголовим і, нарешті, з дванадцятиголовим.

Розглянувши різні думки казкознавців, ми будемо дотримуватися тези, що казка – це окремий жанр з власними рисами, ознаками та особливостями, які сформувалися під впливом інших фольклорних жанрів.

РОЗДІЛ 2

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА У КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

2.1 Етномовний компонент української народної казки, його складові

З метою більш широкого аналізу етномовного компонента народної казки, вважаємо за необхідне розглянути спочатку певні поняття етнолінгвістики, а саме поєднання етнології та лінгвістики, адже саме це поєднання дало початок такій науці як етнолінгвістика.

Етнолінгвістика (також називають культурна лінгвістика) - це область лінгвістики, яка вивчає взаємозв'язок між мовою і культурою і те, як різні етнічні групи сприймають світ. Це поєднання етнології та лінгвістики. Перше відноситься до способу життя всієї спільноти: характеристики, особливості, які відрізняють одну спільноту від іншої. Такі відмінності складають культурні аспекти спільноти чи суспільства.

Культурна лінгвістика - це родинна галузь лінгвістики, яка досліджує взаємозв'язок між мовою і культурними концептуалізаціями. Культурна лінгвістика спирається на теоретичні та аналітичні досягнення когнітивної науки (включаючи науку про складність і розподілене пізнання) та антропології, і розширює їх. Культурна лінгвістика вивчає, як різні особливості людських мов кодують культурні концептуалізації, включаючи культурні схеми, культурні категорії і культурні метафори. У культурній лінгвістиці мова розглядається як глибоко вкорінена на груповому рівні, культурне пізнання спільнот, які говорять.

Іншими словами, саме етнолінгвістика і доказує що взаємозв'язок мови та культури є необхідним при дослідженні етномовного компоненту, що і є об'єктом нашого дослідження.

Етнолінгвісти вважають, що лінгвістична філософія сформулювала новий своєрідний мовний світогляд, який викликав необхідність у вивченні своєрідного значення мови в процесі створення мовної картини світу та формуванні етномовної семантики.

Відображення зв'язку мови та культури, а також надання можливості описати цей взаємозв'язок через співвідношення образної основи назв зі світоглядом нації – національно-культурний компонент. Саме на нього спрямована загальна кількість сучасних лінгвістичних досліджень. У мовознавстві ці дослідження сконцентровані більш на лексикосемантичному рівні мови. Адже лексична система значно відрізняється від інших більшою кількістю елементів та більш складними зв'язками поміж ними.

Одним із основних досліджень в сфері лінгвістики, був комунікативний підхід. Найбільший ступінь його розвитку припадає на 20 століття, саме в цей час вже розвинулася когнітивна лінгвістика та активно розроблялася теорія тексту як явища культури. В сучасній науці об'єктом досліджень стали проблеми міжкультурного спілкування та національно-специфічні компоненти мов у різних народів. Мова розглядається як феномен культури, а лексика – як засіб передачі національно-культурної інформації.

Засобом передачі інформації національно культурного компоненту є лексика, стосовно суті якої дослідники дискутували. Думки лінгвістів, щодо національно-специфічної лексики, розділилися. Причиною стало те, що до сьогодні визначається естетична функція національно-культурного компонента та семантика слова, а також специфіка відзеркалення культури в мові нашого народу.

Питання відтворення у перекладному художньому творі національного колориту і духу, притаманного оригіналові, давно перебувають у центрі уваги теоретиків і практиків перекладу (А. В. Федоров [Федоров 1983], Л. С. Бархударов [Бархударов 1975], К. Л. Чуковський [Чуковский 1988], І. Кашкін [Кашкин 1977], В. С. Виноградов [Виноградов 1978], М. Рильський [Рильський 1975], О. Кундзич [Кундзич 1974], В. В. Коптілов [Коптілов 2003],

Р. П. Зорівчак [Зорівчак 1983, 1989], С. Влахов та С. Флорін [Влахов, Флорін 1986], І. Левий [Левый 1974], А. Попович [Попович 1980], А. Лілова [Лилова 1985] та ін.).

Майже всі перекладачі, які працювали з художньою прозою, вказували на головну дилему, яка виникає при перекладі: або показати мовну специфіку оригіналу і тим самим впасти в екзотику, або знехтувати нею, «одомашнити» твір, і тим самим позбавити його колоритних особливостей. Розглянемо, як цю проблему вирішували відомі перекладознавці.

Дослідниця англомовних перекладів української прози Р. П. Зорівчак називає національний колорит феноменом дуже великої складності. У монографії «Реалія і переклад» вона вказує, що одним із перших проблему необхідності відтворювати національний колорит у перекладі підняв Е. Ф. Тайтлер у 1791 році. Одне з положень його праці звучить так: «Переклад повинен точно відтворювати ідеї першотвору, стильові своєрідності оригіналу, зберігати красу оригіналу» [Зорівчак 1989, с. 324]. Аналізуючи цю тезу, Р. П. Зорівчак доходить висновку, що сьогодні це загальноприйнята вимога.

Національний колорит – цілком конкретна особливість літературного твору, що може бути виражена більш або менш яскраво і послідовно. З одного боку, вона виявляється в характері і вчинках дійових осіб, з другого - у мовній тканині твору; і тут чи не найважливішою постає проблема реалій. Вони - суттєві чинники, власне те, що створює колорит, атмосферу твору, його етноспецифіку [Зорівчак 1989, с. 324].

Деякі перекладознавці впевнені, що складність при передачі історичної та національної специфіки полягає в тому, що перекладач стикається не з окремими, конкретно вловимими елементами контексту; він має справу з якістю, яка так чи інакше властива всім компонентам твору: мовному матеріалу, формі і змісту [Левий 1974, с. 127].

Цієї думки дотримується і лінгвіст Анна Лілова, яка вважає, що національна своєрідність народу, відображена через його літературу і

культуру взагалі - це сукупність характерних особливостей і рис, які є специфічними для цього етносу, і до того ж, постійно розвиваються. Чим ця своєрідність більш змістовна, прогресивна, яскрава, тим важливіше її значення. Знайомлячись з нею, інші народи збагачуються, відкриваючи в ній щось нове, цікаве, корисне і важливе для себе [Лілова 1985, с. 102].

Тож, національна специфіка фольклору, зумовлена своєрідним етномовним світобаченням українського народу, знайшла яскраве втілення в етномовному компоненті української народної казки.

Це підводить нас до питання, яке ми маємо розглянути в даному параграфі – етномовний компонент.

Наразі розглянемо поняття етномовного компоненту. Так, радянський лінгвіст Г. Д. Томахін називає його країнознавчим культурним компонентом. Він вважає, що кожен зміст слова визначається культурою народу, його побутом, фольклором та місцем знаходження. Тобто національно культурний компонент виступає етнокультурознавчою лексикою, яка відображає національні особливості кожної мови [Томахін 1997, с.13]. Тоді як українська дослідниця Кушина Н. І. вважає, що етномовний компонент складається з етномовних одиниць, які мають певні рівні. Вона розглядає казковий текст як макроодиницю, що складається з цілої системи етнем на різних мовних рівнях [Кушина 1998 с.4].

Під «етномою» Н. І. Кушина розуміє семіотичну одиницю, яка характеризується трьома типами відношень. До їх складу входять мовний знак, в котрому виділяють три типи значень етномовних одиниць: 1) когнітивні (денотативні й конотативні) значення етнолесики й етнофразеології; 2) внутрішньолінгвальні значення структурно-конотативних етнем, що виявляють специфіку між знакових відношень; 3) етнопрагмеми. [Кушина 1998, с. 6].

Згідно з Н. І. Кушиною, поняття етномовного компоненту народної казки охоплює:

- загальну композиційну структуру казки;

- ритмомелодика казки;
- специфічні традиційні ініціальні, медіальні та фінальні формули;
- своєрідні повтори, зокрема пісенні;
- Реалії і національно забарвлена просторічна й діалектна лексика та фразеологія;
- структурно-конотативні етнеми;
- назви казкових персонажів;
- приказки та прислів'я;
- порівняння та епітети;
- гіперболічність, метафоричність та символічність;
- фантастика казкових сюжетів, мотивів та художніх образів;
- дидактика та прагматика казки [Кушина 1998, с.6].

Інакше кажучи, це поняття охоплює весь комплекс мовностилістичних і композиційних засобів, які сприяють створенню національного колориту.

Лінгвісти С. Влахов та С. Флорін називають явище етномовного компоненту як безеквівалентна лексика, до якої входять слова, які не мають відповідників в тій чи іншій мові, а також реалії. Терміни, вигуки, екзотизми, звертання, відступи від літературної мови, фразеологізми, аббревіатури виходять за межі безеквівалентної лексики. Безеквівалентним слово може бути переважно в межах декількох мов, а саме слово може бути реалією для багатьох мов [Влахов, Флорін 1980, с. 6].

Безеквівалентна лексика, як один з культурних компонентів лексичного значення, займає важливе місце в системі мови. Така лексика не має стійких аналогів в інших мовах і з цієї причини часто викликає складності при перекладі. Згідно лінгвістові В. Н. Комісарова, безеквівалентна лексика- це лексика, яка виявляється, головним чином, серед неологізмів, серед слів, які називають специфічні поняття і національні реалії, і серед маловідомих імен і назв, для яких доводиться створювати okazionalni відповідності в процесі перекладу [Комісаров 1990, с.148].

Лінгвісти С. Влахов і С. Флорін стверджують, що термін «реалія» служить для позначення слів, які називають елементи побуту та культури, історичної епохи і соціального ладу, державного устрою та фольклору, тобто специфічних особливостей даного народу, країни, чужих іншим народам і країнам. Таким чином, до кола реалій входять елементи культури та побуту певного народу [Влахов, Флорін 1980, с. 6].

С. Влахов разом з С. Флоріним розробили відповідну схему класифікацій реалій. Згідно цієї схеми, у залежності від мовної та народної приналежності реалії можуть бути а) предметного поділу, б) місцевий поділ в) часовий поділ [Влахов, Флорін 1980].

Згідно до цієї класифікації, предметний поділ включає в себе: географічні реалії, такі як назви об'єктів фізичної географії. Етнографічні реалії, до яких належать побутова лексика, мистецька та культурна лексика, суспільно-політичні реалії.

До реалій місцевого поділу належать реалії, які характеризуються національною та мовною приналежністю. Тобто це можуть бути свої реалії (споконвічні слова певної мови) або чужі (реалії, які перекладені з іншої мови). Також сюди можна віднести зовнішні реалії, що однаково є чужими для обох мов та внутрішні – слова, які є в одній з пари мов, а для іншої є чужою. Прикладами для місцевого поділу слугують: національні реалії, регіональні реалії, інтернаціональні, а також локальні та мікрореалії.

Стосовно часового поділу, то сюди ми віднесемо реалії за ознакою знакомісця. Тобто реалії можна поділити на сучасні та історичні.

Враховуючи суттєвість кожного окремого етномовного компонента в художньому творі, можна адекватно відтворити увесь твір. Казка є найдавнішим літературним жанром і відображає світогляд народу, вона насичена етнолінгвістичною складовою, що робить її цінним джерелом для лінгвістичних досліджень. Аналізуючи культурно зазначений компонент з лінгвістичної точки зору, необхідно з'ясувати лексичні засоби його уявлення. Н. Кушина в своєму дослідженні етнолінгвістичної складової українських

казок дала таку класифікацію по типу: реалії, власні імена, фіксовані словосполучення, зменшувальні відмінки, рими, традиційні розповідні формули (початкові, проміжні та кінцеві), топоніми.

Переходимо до аналізу цієї класифікації та розглянемо окремо кожне із зазначених понять.

Почнемо дослідження із реалій. Відомо що реалії відіграють велику роль у збереженні при перекладі етномовного компонента народної казки. Їх дослідження зумовлене відсутністю у носіїв іншої мови позначуваних реаліями референтів, інакше кажучи, об'єктів дійсності, характерних для даного етносу або маючих яскраво виражену національну специфіку.

Окремої уваги вимагають саме казкові реалії, втілені у назвах казкових персонажів. Власні імена - антропоніми в текстах народних і літературних казок, створені з використанням лексики, які функціонують як виражальні засоби комунікації і мають високий емоційний відтінок. Розглянемо декілька прикладів. Так, Пан Коцький це старий кіт, який вижив завдяки своїй мудрості та хитрості, а Баба Яга - Кістяна Нога представлена надприродною істотою, яка виглядає як люта жінка.

Як бачимо з цих прикладів, більшість власних імен семантично прозорі і несуть інформативну функцію, яка безпосередньо характеризує героя. Завдяки таким антропонімам читач дізнається рід занять персонажа, його походження, фізичні і особисті характеристики. Сила асоціативності і емоційне забарвлення формують у читача певне враження про персонажа за допомогою лексичних, морфологічних і синтаксичних мовних засобів.

Треба констатувати, що казкові антропоніми вже були об'єктом деяких досліджень. Так російська дослідниця М. Морозова вивчала цей феномен та привела класифікацію власних імен казкових героїв за їх походженням. Вона поділяє їх на канонічні, неканонічні, запозичені, вигадані, власне казкові імена. Наразі розглянемо кожен з груп цієї класифікації [Морозова 1977].

Термін канонічне ім'я походить з церковної лексики, до них відносять імена, які дають людині при хрещенні. Неканонічним є ім'я, яке дають дитині

при народженні. На відміну від давніх часів, коли людину називали тим іменем, що дали їй при хрещені, то на сьогодні ці імена можуть і не співпадати. Імена, які є розповсюдженими в іншому географічному просторі, називають запозиченими. Зазвичай, канонічні, неканонічні та запозичені імена перекладаються на іншу мову за допомогою транскрибування чи транслітерації.

Щодо вигаданих та власне казкових імен, то це імена, які створені за допомогою метафори чи порівняння. Наприклад Івасик-Телесик є відважним і хитрим маленьким хлопчиком, якому вдалося врятуватися від лютого Змія Горинича – дракона, або змії з декількома головами. Це робиться для того, щоб більш стилістично охарактеризувати персонажа. Такі імена треба перекладати так, щоб зберегти їх експресивно-стилістичний характер.

Перейдемо до характеристики фіксованих виразів і фразеологізмів. Ці фрази становлять особливий національно маркований сегмент лексики, вони відображають мовну культурну ідентичність нації, їх самосвідомість і світогляд. До тих пір, поки історія, географія, економіка, спосіб життя країни проявляються в семантиці більшості фіксованих виразів, ми можемо сказати, що вони мають культурно зазначену семантику. Наприклад, в українських казках часто зустрічаються такі вислови: прийти додому з порожніми руками (програти у всіх починаннях), поспати вічно (померти), красна дівиця (гарна дівчина), залишити ріжки та ніжки (нічого не залишити).

Характерними рисами фразеологізмів є їх простота, лаконічність, експресивність, влучність та емоційність. Завдяки цим рисам вони надають казці емоційного забарвлення, оригінальності, національного колориту, роблять легкою до сприйняття.

Перейдемо до розгляду характеристики зменшувальних виразів - це слова, форма яких змінюється за допомогою суфіксів, щоб передати більше слабку ступінь його кореневого значення, передати названого об'єкта або якості або передати почуття близькості або ніжності. Вони класифікуються як реалії зі структурним підтекстом. За словами О. Черемської, в словотворчій

системі української мови існує безліч зменшувальних форм, що грають важливу роль в створенні виразного фону українських народних казок; вони функціонують як фіксація своєрідної ментальності українців, як засіб емоційного забарвлення і доброго ставлення у відносинах [Черемська 2009, с.169]. Наведемо декілька прикладів, бабуся, дівчинка або дівча, жабенятко.

Характерною ознакою українських народної казки є вживання традиційних казкових формул. Фольклорна казка має свою специфічну поетику, на встановленні якої наполягали такі фольклористи, як А. І. Нікіфоров і В. Я. Пропп. Тексти даного жанру будуються за допомогою встановлених традицією кліше. Казкові формули - ритмізовані прозові вирази: «Жили-були ...», «В деякому царстві, у деякій державі ...» - казкові ініціали, зачини; «Скоро казка мовиться, та не скоро діло робиться» - формула, яка може бути використана в середині казки; «І я там був, мед-пиво пив, по вусах текло, та в рот не попало», «Казка - брехня, та в ній є натяк, добрим молодцям урок», - казкова кінцівка, фінал [Пропп 2000, с. 110].

Тобто, можна сказати, що традиційна формула оповідання включає в себе повторювані кліше (повторювані шаблони), специфічні елементи казкового ритуалу, які мають фіксовану формулу, повторювану в різних казках: універсальний початок: колись давно; часта проміжна формула: далеко-далеко вони йдуть; традиційна кінцівка: жили разом довго та щасливо.

В свою чергу Н. Рошияну розділив традиційні формули на ініціальні, медіальні і фінальні [Рошияну 1974, с.36]. Функцією кожної з них підказували оповідачу, як починати розповідь, як її розкривати, як утримувати увагу аудиторії, і нарешті, як завершити казку. Щодо пограничних формул (ініціальні та фінальні), то вони виконують такі функції: 1) відкриття/закриття каналу комунікації у плані оповідач/читач; 2) маркування всього тексту як казкового; 3) реалізація категорії дискретності тексту, проспекції, ретроспекції, пародіювання стереотипних читацьких очікувань відносно тексту [Нефьодова 2001]. Одночасно вони є часово-просторовими формулами з яскраво вираженим національним характером. До того ж, важливою є і

композиційна функція пограничних формул – вони утворюють рамку, яка визначає кордони казкового тексту, відмічає перехід від дійсності до казки, задає установку на вимисел.

При співставленні традиційних ініціальних формул в англійських і українських казках, можна дійти висновку, що в обох традиціях їхньою основною рисою виступає невизначеність: «жив раз давно-предавно чоловік», «жив колись у старовину цар з царицею», «де-не-десь, у якічсь царстві»; “once upon a time”, “in a forest”, “in a house”. Однак, Л. В. Полубиченко [Полубиченко 2003, с.14] зауважує, що своєрідність англійської казкової традиції в даному випадку полягає в тому, що британці мислять більш конкретними категоріями: поряд з абстрактними зачинами фігурують вказівки на доволі певний час дії з зазначенням історичних і напівлегендарних особистостей: “in the days of the great King Arthur”, “in Yorkshire”.

В казковій традиції наявні різноманітні фінальні (заклучні) формули. На відміну від англійських казок, де вони тільки вказують на щасливе завершення оповіді і констатують благополуччя персонажів (“... and they lived happily ever after”, “... and lived happy ever afterwards”), українські кінцівки поряд з цим акцентують саме момент закінчення оповіді і винагороджують казкаря, підкреслюють факт його присутності на бенкеті: «От вам казочка, а мені бубликів в'язочка», «І я там був, мед-вино пив; хоч в роті не було, а по бороді текло – тим вона в мене й побіліла!», «На вербі дзвінчик, нашій казці кінчик». Вони нерідко сповнені поетичності, теплою доброзичливого гумору.

Внутрішньосюжетні медіальні формули (зв'язки, образотворчі формули, формули-замовляння) підкреслюють основні властивості і функції зображуваних персонажів в сюжетній дії, визначають зовнішність і характерні риси казкових героїв: «Ні в казці сказати, ні пером описати». Щодо просторово-часових медіальних формул, то в обох казкових традиціях вони утворюються за допомогою повторення дієслів руху. Наприклад: «Швидко казка мовиться, та не швидко діло робиться», «Шукала-шукала...», «Іде та й

іде, клубочок попереду котиться, а він позаду йде за ним та й дійшов»; “They went on, and they went on, and they went on, till they came to a castle”.

Перейдемо до характеристики таких понять як топоніми та антропоніми. Топоніми - мовна особливість певної епохи, зберігає знання про духовну культуру людей; вони також грають свою роль в сприйнятті добра і зла в казці. Звісно ж важливим є те місце, де розгортаються події, які відображає дійсність: «хороше» - «наше царство», «погане» - «чуже царство». Чужа далека земля сприймається негативно, вона населена злими героями, з якими головний герой бореться. В українських казках зустрічаються реальні топоніми (Єрусалим, гора Говерла, річка Черемош, Рим), а також неологізми село Кожум'яки (місце, де одягають шкуру), Овече поле, річка Півень, Похмуре царство). Поєднання реальних і вигаданих топонімів робить текст казки більш реалістичним.

Антропонім – це власна назва людини, тобто її ім'я. Вони в свою чергу відзеркалюють суспільно-побутові поняття та уявлення. Взаємодіючи із семою, вони утворюють значну кількість смислових-емоційно забарвлених компонентів. Ці компоненти в свою чергу і формують національно- культурне представлення персонажа (пан Коцький (кіт), пан Барановський (баран), пан Запичанський, пан Печерецький).

Роблячи висновок, можемо сказати, що власні імена персонажів казок містять в собі особливості формування стародавніх вірувань та бачення народом навколишнього світу, реагують на зміни, які вже відбулися в суспільстві та є джерелом знань про давню культуру нації, а також представляє собою яскраву виразність національної мови українського народу.

Розглянемо далі термін рима, воно походить від грецького слова *rhythmos*, що означає узгодженість. Тобто виходячи з цього, можна сказати, що рима це узгодженість тобто співзвучність закінчень слів у віршованих рядках. Рими є характерними структурними елементами народної казки, яка насичена уривками з народних пісень, імпровізованими віршами: «А я рак – неборак, Як ущипну – буде знак»; «Я бичок – третячок, з соломи зроблений,

смолою засмолений». Елементи рими в українських народних казках можна віднести до глибоко вкоріненої фольклорної традиції з самої казки.

До функцій рими відносять: створення багатого звукового повтору, який посилює музичність віршованої мови. Також підсилення змісту, емоційне звучання віршованого тексту. За допомогою рим, віршовані рядки об'єднуються у строфи. Також рими підкреслюють завершеність кожного віршованого рядку, що є одиницею ритму.

Найуживанішими художніми засобами творення образів в казці виступають гіпербола та метафора. Свідоме художнє перебільшення рис людей, предметів чи явищ, виконує важливу ідейно-естетичну функцію: воно надає зображуваному виняткової виразності, допомагає повніше розкрити його внутрішній зміст, посилює емоціональний ефект. Цікаво простежити розвиток образу Котигорошка в однойменній казці. Тут немає портрета героя, малюється пластична зорова картина, як хлопець викидає з криниці величезного каменя, потім випробовує булаву: «Шпурнув угору та й ліг спати на дванадцять діб. На тринадцяту добу летить та булава назад, реве - аж земля дрижить. Збудили Котигорошка, він схопився, підставив пальця, - булава як ударила об нього, - тільки трошки зігнулась». І не потрібна тут авторська характеристика, перед нами образ богатиря у всій силі й красі.

Гіпербола в казках часто поєднується з тропами, нерідко зустрічаються гіперболічні метафори, порівняння - звірі тремтять, як осикове листя; змії, як вогонь, горять; пан немов «чума і мор лютий» і т. д. Такі сполуки вимагають від перекладача особливої уваги і адекватної передачі у мові перекладу, адже вони несуть образність, підкреслюють характерну рису людини чи явища, надають їм поетичної яскравості, посилюють оцінку зображуваних подій і образів.

Протилежною гіперболі в кількісному та якісному вираженні, але близькою за художньою функцією є літота, тобто показ якостей людини, предмета чи явища в навмисне меншому вигляді. Вона служить або засобом вияву ніжності і любові, або прийомом сатиричного осміяння. Для портретної

контрастної виразності персонажа інколи літота поєднується з гіперболою: «Коли влязуть діток маленький, а борода на сажень волочиться» («Котигорошко»).

Постійним компонентом поетики казок є алегорія. Завдяки еволюції цього художнього засобу виробилася усталена фольклорна традиція, що здебільшого зводиться до аналогії поведінки і суспільного буття людей з уявленнями про властивості тварин: вовк – уособлення жадібності й жорстокості; лев – влади, ягня - безправності, осел - упертості й тупості. При цьому алегорія часто супроводиться таким різновидом метафори як персоніфікація, тобто надання предметам, явищам природи, антропоморфним та зооморфним образам властивостей мислити, розмовляти, здійснювати вчинки подібно людині. Це один із специфічних фольклорних засобів образного відбиття деяких рис типових людських характерів у типових обставинах [Ващук 1966, с. 79].

Як допоміжний засіб увиразнення мови в діалогах вживається звуконаслідування, зокрема звуками людської мови імітуються звуки природи, голоси звірів. Вплетені в канву твору, звуки сприяють підвищеній образності, живості оповіді; з їхньою допомогою читач більш яскраво уявляє собі прочитане. У поєднанні з іншими засобами це допомагає створити «портрети» і «характери» звірів, передати їх зовнішній вигляд, рухи, звички.

Нарешті, необхідно зауважити те, що усі перелічені ознаки зумовлені найголовнішою особливістю жанру - характером художньої вигадки, яка поєднує в собі дві функції: ідейну та естетичну. Саме естетична функція виявляється в яскравому, динамічному зображенні подій, розважальності, гіперболізації фізичних і духовних якостей персонажів, і в тому психологічному впливові на слухачів, що викликає у них почуття співпереживання, тривоги і радості.

Дослідження цих художніх особливостей казкового епосу допоможе нам більш усвідомлено підійти до питання перекладу українських народних казок

англійською мовою, а комплексний аналіз основних рис казкового жанру допоможе знайти більш влучні перекладацькі рішення.

В даному розділі ми розглянули феномен етномовного компонента, його поняття, особливості та функції, які він виконує в українській казці. В руслі нашого дослідження важливою задачею є розгляд передачі складових етномовного компонента при перекладі української народної казки на іншу мову, а саме на англійську, що й буде предметом нашого аналізу в наступному підрозділі.

2.2 Загальні підходи до відтворення етномовного компонента англійською мовою

В цьому розділі дипломної роботи ми розглянемо загальні підходи до відтворення етномовного компонента та основні способи його перекладу.

Слід зазначити, що при перекладі української народної казки на англійську мову перед перекладачем виникає цілий ряд проблем. Особливо важливим і є відтворення етномовного компонента в тексті, вміння зберегти та відтворити елементи своєрідної української традиції для кращого сприйняття тексту іншомовним читачем, оскільки він є носієм зовсім іншої культури, традицій та звичаїв.

Проблема збереження етномовного компонента при перекладі викликана бідністю народної казки в сучасному англійськомовному світі, де переважає казка літературна. При перенесенні етномовних образів казкового світу з однієї мовної системи в іншу може виникнути загроза порушення його мовної природи, його доступності естетичного сприйняття іншомовного читача, особливо дитячої читацької аудиторії з обмеженим обсягом знань про культуру того народу, мовою якої написаний оригінал.

Саме тому перед нами постає проблема способів передачі етномовного компоненту англійською мовою. Відомо що, в наукових дослідження існує багато класифікацій таких способів.

Серед представників радянської перекладацької школи однією з кращих вважається класифікація, запропонована С. Влаховим та С. Флорінім [Влахов, Флорін 1986, с.10-11]. Вона наведена «у порядку надання переваги»:

- транскрипція (транслітерація);

- переклад (заміна):

- А) неологізм; калька; напівкалька; освоєння; семантичний неологізм;

- Б) заміна реалій;

- В) приблизний переклад; родо-видова заміна; функціональний аналог; опис; пояснення;

- Г) контекстуальний переклад.

В.Н. Комісаров у своїй роботі «Теория перевода» [Комисаров 1990, с.148] виділяє наступні типи лексичних трансформацій, які застосовуються в процесі перекладу реалій:

- перекладацьке транскрибування і транслітерація;

- калькування;

- лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція);

До комплексних лексико-граматичних трансформацій відносяться:

- антонімічний переклад;

- експлікація (описовий переклад);

- компенсація.

Поряд з наведеними класифікаційними схемами вітчизняних перекладознавців, не менш відомою є класифікація, розроблена зарубіжними дослідниками Ж-П. Віне і Ж. Дарбельне [Віне, Дарбельне 1978, с.158-165]. Вони пропонують сім способів, розташованих у порядку зростання перекладацьких труднощів.

До способів прямого (буквального) перекладу належать:

- А) Запозичення;

Б) Калькування;

В) Дослівний переклад;

Способи непрямого перекладу включають:

Г) Транспозицію;

Д) модуляцію;

Е) Еквіваленцію;

Є) Адаптацію.

В нашому дослідженні за основу беремо класифікацію, запропоновану Р. П. Зорівчак: 1) транскрипція (транслітерація); 2) гіперонімічне перейменування; 3) дескриптивна перифраза; 4) комбінована реномінація; 5) калькування (повне та часткове); 6) міжмовна транспозиція на конотативному рівні; 7) метод уподібнення; 8) винайдення ситуативного відповідника; 9) контекстуальне розтлумачення (інтерпретація) [Зорівчак 1989, с.93-141].

На наш погляд класифікація дослідниці є найповнішою, вдосконаленою, надзвичайно глибокою. Також вона розроблена на тлі заставлення саме україно-англійських перекладів. Але стосовно «перекладу» авторка вносить уточнення: «Твердження, ніби реалія перекладається, - неточне; у даному випадку доречно говорити не про переклад в буквальному розумінні, а лише про віднайдення відповідника або перейменування реалій» [Зорівчак 1989, с.39].

Перейдемо до характеристики кожного з наведених в класифікації понять - основних перекладацьких способів відтворення етномовного компоненту. Почнемо з транслітерації. Вона є ефективною при перекладі національно культурного компоненту. Даний термін означає точну передачу знаків однієї писемності знаками іншої, при якій кожен знак (або послідовність символів) однієї системи письма передається відповідним знаком (або послідовністю знаків) іншої системи письма. Цей спосіб найчастіше використовують для перекладу топонімів та антропонімів. Доречність транскрибування передусім цих реалій полягає у тому, що через важливість денотатів вони мають шанси ввійти з часом ц периферійні шари словникового

складу мови-сприймача. Так як фонетичні системи української та англійської мов мають значні відмінності, така передача завжди є умовною. При використанні транскрипції дуже часто використовують елементи транслітерації.

При відтворенні власне казкових реалій, зокрема назв казкових предметів, транслітерація є недоречною. Коли власні імена семантично значущі, втрати при транскрипції або транслітерації бувають надзвичайно великі. Тому кращим способом для їх відтворення є калькування.

Що стосується терміну гіперонімічне перейменування, то воно використовується для позначення методу перекладу реалій, пов'язаний із основоположним поняттям лексичних трансформацій, категоризацією детоната, визнанням ізоморфізму частини і цілого, генералізацією.

Гіперонімічний переклад передає семантику так званих денотативних реалій з втратою культурологічних та лінгвокраїнознавчих атрибуцій реалій. Але одночасно гіперонімічне перейменування має певні позитивні риси: якщо інші способи відтворення реалій часто надмірно актуалізують текст, бо вносять в нього щось нове, що привертає до себе увагу, то гіперонімічне перейменування належить до нейтральних методів. Оскільки перекладні тексти як поле різноманітної мовної та лінгвокультурної інтерференції часто надзвичайно актуалізовані, незалежно від суб'єктивних намірів перекладача і, тим паче, автора, метод гіперонімічного перейменування може виявитися корисним.

Застосовуючи даний метод перекладачам слід уважно ставитися до історичних реалій, щоб не допустити, з одного боку, їх модернізації, а з іншого – дбати про доступність тексту для сучасного читача.

При перекладі назв казкових персонажів гіперонімічне перейменування часто використовується разом з транскрипцією.

Перейдемо до характеристики терміну реномінація. Комбінована реномінація – це найчастіше транскрипція з описовою перифразою. Це досить багатослівний та ефективний спосіб передачі семантики реалій, який

пов'язаний з лінійним розширенням тексту. Транскрибоване слово вміщує сему «незвичність», «чужинність», а дескриптивна перифраза або гіперонім роз'яснює семантику реалій: денотативну і, за змогою, конотативну, зокрема національно-культурну.

Комбінована реномінація частіше виявляється адекватнішою за описовий префраз. Головним недоліком наступного є втрата семи «локальність», «незвичайність», «часова відстань». Тому як висновок, разом з цим втрачається і національний колорит [Зорівчак 1989, с. 124].

Спосіб перекладу за допомогою дескриптивного перифразу полягає у поясненні реалії через інше терміносполучення. Тобто, значення, що не має в певній мові глобального виразу, безпосередньої співвіднесеності за певними елементами формального плану, можна виразити описово, а саме шляхом сполучення інших значень. Внаслідок цієї властивості значення, виражене в одній мові глобально, в іншій мові, що не має глобального еквівалента, можна передавати компенсовано описовим способом.

Оскільки дескриптивні перифрази майже ніколи повністю не відтворюють семантики оригіналу для іноземного читача, перекладач, застосовуючи дескриптивний метод, не повинен втрачати почуття міри.

Ще одним із способів перекладу реалій є калькування повне і часткове. Він характеризується перекладом лексичної одиниці шляхом заміни її складових частин – морфем або слів їхніми лексичними відповідниками в мові перекладу. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або сталого виразу, що копіює структуру вихідної лексичної одиниці [Комісаров 1990, с.173-174].

Розрізняють повне та часткове калькування. При повному або точному калькуванні слова або словосполучення перекладаються буквально. Точна калька в лексичному і семантичному відношеннях повністю збігається з відповідником у мові-джерелі.

При частковому калькуванні вислови частково перекладаються, а частково будуються з іншомовного матеріалу чи за іншомовним зразком.

Інколи нелегко провести чітку межу між змішаною калькою і комбінованою реномінацією. Це буває тоді, коли поряд з калькою діється певне розтлумачення.

Розглянемо ще один спосіб перекладу, а саме транспозицію на конотативному рівні.

Інколи у художньому творі реалія майже повністю втрачає денотативне значення і функціонує лише в конотативному плані з затемненням локальної характеристики. В таких випадках використовують міжмовну конотативну транспозицію. Тим самим замінюючи українську реалію на англомовну, але з іншим денотативним або рівновартісним конотативним значенням.

Транспозицію на конотативному рівні можна застосовувати лише тоді, коли немає потреби в актуалізації семи локальності в тексті перекладу.

Сенсом методу уподібнення є відтворення семантико-стилістичних функцій реалій мови-джерела іншомовним аналогом – реалією мови сприймача. І. Левий називає цей спосіб перекладу «субституцією» або «підстановкою», стверджуючи, що його доречно застосовувати тоді, коли концентрація спільного досить висока [Левий 1974, с. 123]. Однак при використанні цього методу можемо спостерігати підміну одного національного колориту іншим, і виникає небезпека штучного перенесення читача в рідне середовище. Тому можна сказати, що даний метод не завжди є актуальним при перекладі з погляду стилістичного й національно-культурного компонентів.

Перейдемо до характеристики чергового способу перекладу реалій, а саме контекстуальне розтлумачення. Це вид відтворення семантико-стилістичних функцій реалій нерозривно пов'язаний з цілісністю художнього тексту і полягає у роз'ясненні суті реалій у найближчому контексті. Нерідко цей спосіб охоплює дескриптив і гіперонімічне перейменування.

Часом еквівалентну ситуацію, семантику реалій, денотативну, конотативну, зокрема національно-культурну, можна відтворити (хоча б частково) на рівні мовлення (в поодинокому ситуативному контексті)

оказійним відповідником, семантичний континуум якого поза контекстом не має нічого спільного із семантикою реалії мови-джерела. Віднайдення ситуативних відповідників – творчий процес, у якому головним орієнтиром виступає контекст. Завдяки ситуативним відповідникам перекладач має змогу не тільки вибрати оптимальний варіант, а й внести різноманітність у переклад однієї і тієї ж реалії оригіналу, щоб всебічно охарактеризувати її.

Роблячи висновок, можна сказати, що незважаючи на відмінності в перекладі, компенсувати втрати словесних образів і адекватно їх відтворити в перекладі цілком можливо. Якщо перекладач володіє теорією та практикою перекладацьких трансформацій, енциклопедичною інформацією, тезаурусом читача, враховує знання читацької аудиторії, її психологію, він здатний звести до мінімуму втрати етномовного компонента.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ АНГЛОМОВНОЇ ПЕРЕДАЧІ ЕТНОМОВНОГО КОМПОНЕНТУ УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК

3.1 Аналіз перекладацьких рішень при відтворенні значень реалій

В цьому розділі, ми проаналізуємо передачу етномовного компоненту при перекладі казок з української мови на англійську. На наш погляд, серед перелічених в попередньому розділі складових найбільш важливими в плані перекладу є реалії та назви казкових персонажів. Вони і стануть предметом нашого подальшого дослідження. Матеріалом для нашого дослідження була збірка українських народних казок перекладених на англійську мову Іриною Железною, а саме «Ukrainian folk tales». У даному дослідженні було проаналізовано 170 лексичних одиниць, вибраних із 77 українських народних казок. За основу порівняльного аналізу реалій і власних назв ми беремо схему засобів перекладу, розроблену Р.П Зорівчак. В рамках кожного засобу ми проаналізуємо реалії з національно-культурним компонентом, а також назви казкових персонажів, і доцільність того чи іншого способу їх перекладу.

Почнемо з аналізу способу перекладу, за допомогою транскрипції (транслітерації).

«Хазяйка дала йому поїсти м'ясного **борщику**...» [Українські народні казки 1976, с.16] (надалі ставитимемо лише номери сторінок).

“The man's wife gave Danilo-Burmilo a bowl of **borshch**...” [Ukrainian folk 1986, p.31] (надалі ставитимемо лише номери сторінок).

На нашу думку, перекладачка вдало передала реалію «борщ», застосувавши метод транскрипції. Річ у тому, що реалія «борщ» вже давно стала відомою практично у всьому світі, тому перекладачу не потрібно було вдаватися до додаткової експлікації поняття. Тому можна сказати, що

І. Желєзновій вдалося передати сему «локальність», «своєрідність», адже вона зберегла семантичне навантаження реалії, однак значення пестливого суфікс -ик-, що є ознакою надзвичайної любові українців до цієї страви все ж загублено.

Розглянемо ще один приклад перекладу за допомогою транскрипції (транслітерації):

«Та тут же взяв з **мисника** ворочок сиру, та як натисне, так з нього сироватка і потекла» [с. 56].

“...took the little sack of cheese from the **mysnyk**, heavily pressed it that even whey began to flow ...” [р. 230].

З цього прикладу, ми бачимо, що І. Желєзнова вдало передала суто українську реалію «мисник» на англійську мову за допомогою транслітерації (транскрипції), передавши при цьому національно-культурний компонент.

Преходимо до способу перекладу, який носить назву гіперонімічного перейменування.

«Прокидається Іван-царенко — аж такі **рушники**, що він ще й не бачив таких зроду!» [с. 73].

“Prince Ivan woke, and there was the **towel** all ready, and never in his life had he seen one more beautiful!” [р. 107].

В контексті казки рушник має значення декоративної тканини з вишиваним або тканим орнаментом, що використовується для оздоблення житла або в обрядах. Він є одним з основних концептів української культури і тому, відтворивши лише денотативне значення реалії перекладач знехтувала її вагомим національно-культурним навантаженням. На наш погляд кращим способом перекладу могло стати транскрипція з подальшою експлікацією поняття. Тоді речення виглядало б так “...there was the **rushnyk** all ready, and never in his life had he seen one more beautiful!”, де *rushnyk* – a decorated piece of cloath.

Далі розглянемо переклад за допомогою дескриптивного перифразу.

«А той чоловік, діждавши **м'ясиць**, віддає свою старшу дочку заміж» [с. 35].

“Now, Sirko's master, who had waited **till it was the season for eating meat**, prepared to marry off his eldest daughter” [p. 64].

Застосувавши при перекладі реалії описову перифразу, автор запобіг можливому її нерозумінню англомовами читачем. На нашу думку, переклад би став більш вдалим, якщо застосувати іншу описову перифразу з вказівкою на закінчення посту за допомогою комбінованої реномінації. Поєднання транскрибованої реалії “Myasnytsyi” та розтлумачення “the winter season of wedding” допомогло б поряд з сигніфікативним значенням передати специфічні національні риси чужої культури.

Проаналізуємо ще один приклад перекладу за допомогою способу під назвою дескриптивний перифраз:

«Собаки біжать — як хмара синіє»[с. 76].

“Like a dark cloud the dogs came after them” [p. 211].

Дана заміна дієслівного емоційно-експресивного компонента менш експресивним прикметником послаблює гіперболічний образ. Це свідчить про відчутну різницю в образному мисленні українців і англійців. Більш живописно цей гіперболічний образ можна було передати формами минулого часу, зберігши таким чином головний дієслівний компонент: The dogs were approaching as if clouds were getting darker and darker.

Наразі розглянемо переклад за допомогою комбінованої реномінації.

«Біжить, коли це їде валка запізнілих **чумаків** з рибою. Вона впала серед шляху і ноги відкинула — притаїлась, мов нежива. Чумаки зараз її побачили» [с.10].

“By and by some **chumak** carters came driving up with a wagon caravan loaded with fish. The Fox lay there without stirring and pretended to be dead. The men looked and were much surprised” [p. 21].

Стосовно терміну «чумаки», можна сказати, що це візник, торговець, який перевозив на волах сіль, хліб та рибу для продажу. Для позначення сфери

діяльності чумаків перекладач застосував поєднання транскрипції та описової перифрази *carters*. Прийом комбінованої реномінації дозволяє зберегти сему «локальність», адже чумацтво існувало в 15-19 ст. лише на українських землях. Щодо семи «часової відстані» також її збережено. Можна сказати, що автор вдало вибрав спосіб перекладу та дозволив в повному обсязі передати культурно-етнічний компонент реалії.

Перейдемо до аналізу перекладу за способом, який називається калькування.

«Прощай! Шукай мене **в тридесятих царстві**, у баби-яги, костяної ноги!» [с. 76].

"Farewell, Prince Ivan! Seek me **in the thrice-ten tsardom** in the house of Baba-Yaga, the Witch with the Switch." [p. 110].

Традиційна просторова формула «в тридесятих царстві» містить символічне навантаження в казковому дискурсі, і тому має бути адекватно передана на англійську мову. На наш погляд, перекладач уважно поставився до реалії, передавши поелементарно всі значущі її компоненти, і при цьому зберігши її казковий колорит. Калька зі слова «царство» зберегла як денотативне, так і конотативне значення (алюзія на царат Російської Імперії, влада якого поширювалась на українські землі).

Проаналізуємо переклад за допомогою транспозиції на конотативному рівні:

«Цар як подивився, що в нього свиточка — латка на латці, штанці — коліна повилазили, то аж за голову взявся: «Як-таки, щоб я свою дитину та за такого **холопа** видав!» [с. 273].

"The tsar looked at him, and, seeing the patches on his coat and the holes in his pants through which his knees showed, clutched his beard in dismay. "How can I marry my daughter to such **a ragamuffin** as that!" thought he" [p. 248].

Говорячи про термін «холоп», можна сказати, що це селянин або ж кріпак. Тобто це є історично маркованою реалією, до того ж з відтінком зневаги. В семі «селянин» закладено інформацію, яка наочно відзеркалюється

в контексті. А саме, перед нами постає образ людини, весь зовнішній вигляд якої говорить про бідність. У перекладі І. Желєзної, ми бачимо, що вона застосовує конотативний відповідник “ragamuffin” в значенні «бідна, обірвана дитина», актуалізуючи цю сему, і затемнюючи локальну характеристику, без зміни значення.

На прикладі наступного уривку проаналізуємо переклад за допомогою віднайдення ситуативного відповідника.

«Десь-не-десь, у якімсь царстві, жив собі **цар** та **цариця**, а в них — три сини, як соколи. От дійшли вже ті сини літ, – час їм женитися» [с. 186].

“Once upon a time, in a certain tsardom there lived a **tsar** and **tsarina** who had three fine sons. The three sons grew to manhood and so handsome and strong did they become as tongue cannot say or story tell. The time came for them to marry...” [p. 255].

Автор передав контекстну вагомість цих реалій, транскрибувавши корінь «цар» для слова Tsar, та додавши русифіковане закінчення для утворення слова Tsarina. В такий спосіб автор зберіг національно-культурний компонент і водночас, не вдався до екзотизму. Інший спосіб, калькування міг би призвести до непорозуміння, оскільки читач опинився би в знайомому середовищі, а це суперечить логіці. В контексті поряд з реалією «цариця» наявна і інша реалія «княгиня», яка також вказує на етнічні витоки оповіді. Отже, в кожному з наведених прикладів вибір відповідника обумовлений певними контекстуальними чинниками.

Розглянемо ще один приклад перекладу за допомогою цього ж способу.

«Колись була птиця жайворонок царем, а **царицею** – миша, і мали вони своє поле» [с. 103].

“In the days when the Lark was king and the Mouse was **queen** they had a field of their own which they planted with wheat” [p. 117].

На протязі багатьох віків українські селяни знаходилися під владою царів, що і обумовило існування великої кількості казок за їхньою участю. Щоб урізноманітнити їх переклади, І. Желєзнова удалася до пошуку

ситуативних відповідників. Калькування реалії «цариця» не призводить до втрат денотативного значення, але не надає семи локальності і часової відстані. Якщо розглядати казки в їх сукупності, як макротекст, можна знайти й інші відповідники до слова «цариця».

Розглянемо на прикладі даного уривка переклад за допомогою контекстуального розтлумачення:

«Іван-мужичий син чує – земля двигтить.

- Це або змії летить, або якісь **богатири** йдуть. Доїжджають, поздоровкались...» [с. 201].

“That must either be a dragon or **bohatyrs** in chain mail following me.” The tsar's two **men-at-arms** rode up to Ivan and greeted him...” [p. 204].

Богатир – оспіваний у народній творчості герой, хоробрий воїн – людина-велетень з надзвичайною силою і відвагою. Контекстуально впроваджена у художню тканину перекладу, транскрибована реалія *bohatyr* підкреслює незвичність явища, імпліцитно вміщає сему «національна та часова маркованість». У ситуативному контексті подається концепт «озброєний вершник», але це не дає приводу для невірною трактування реалії. З макротексту бачимо, що саме надзвичайна сила допомагає героям одержувати перемогу над ворогами, а в якості їхніх характеристик виступають такі епітети, як “brave, strong, fearless etc.”

3.2 Аналіз перекладацьких рішень при відтворенні значень власних назв

Проаналізувавши засоби передачі реалій англійською мовою, звернемося до назв казкових персонажів. Їх переклад потребує особливого підходу. Ми вирізнили наступні перекладацькі рішення.

Почнемо з аналізу перекладу здійсненого за допомогою транскрипції.

«Був собі в одного чоловіка собака **Сірко** – тяжко старий. Узяв хазяїн та й прогнав його від себе» [с.34].

“There was once a man who had a dog named **Sirko**. The dog was very, very old, and one day his master drove him out of the house” [p. 62-63].

Ім'я головного героя казки Сірко переклали на англійську мову за допомогою транскрипції. В основі «прмовляючого» імені – семи «сірий», «вбогий», «жалюгідний», які не знайшли адекватного відображення в перекладі, тому втрати у сприйнятті образу цього персонажа для англомовного читача неминучі. Та все ж таки зберіглося традиційне українське закінчення «о», що характеризує часткове відбиття конотативної інформації.

Спосіб комбінованої реномінації розглянемо на наступному прикладі:

«От як помітив **Соловей-розбійник**, що Ілля Муромець їде, як засвистить по-солов'їному — листя посипалось; як заревів по-звіриному — його кінь на коліна впав» [с. 145].

“Iliya of Murom came riding past the forest, and **Solovei the Whistler-Robber** saw him and whistled like a bird, and the leaves rained down from the trees; he roared like a beast, and Iliya's horse stumbled and fell onto its knees” [p. 159].

В даному випадку, ми бачимо, що переклад здійснено засобом поєднання транскрипції та описової перифрази, яка спрямована на більш точну передачу характерної назви. Транскрибоване “Solovei” не передає ні денотативного значення, ані символічно конотативного забарвлення, але при цьому переклад не несе вагомих втрат. Натомість імпліцитний сенс, який закладений у назві, знає актуалізації в дескриптивній перифразі “the Whistler-Robber”, яка до того ж подається у вигляді римування. Використання рими компенсує багатослівність імені, а також додає необхідної лаконічності.

На даному уривку розглянемо спосіб перекладу власного імені за допомогою дескриптивної перифрази.

«Біжить та й біжить дорогою, коли це назустріч йому зайчик.

— **Колобок**, колобок, я тебе з'їм!» [с. 6].

“On and on- it rolled, and it met a Rabbit coming toward it. "I'm going to eat you up, **Little Round Bun!**” called the Rabbit” [p. 15].

Відтворення назви Колобок описовим способом багато в чому допомагає сприйняттю образу цього казкового героя. В даному випадку перифраз акцентує увагу на зовнішньому вигляді персонажа. Його сферична форма, яка дозволяє йому котитися (бігти), влучно перекладена лексемою “round”. Вид виробу конкретизується лексемою “bun”, використання якої допомагає читачу скласти вірне уявлення про головного героя. Взагалі, Колобок – це один із небагатьох казкових героїв, які мають глибоке символічне значення. За формою коло, а по суті хліб, він є символом сонця та життя. Можемо сказати, що навіть адекватно відтворена, англійська назва персонажу не викликає тих асоціацій, які склалися в українського народу.

Наразі проаналізуємо метод калікування:

«От ходить від по тому світу, ніде нема йому пристановища, аж стрічає його **святий Петро**» [с. 318].

“By and by he met **Saint Peter** who said to him...” [p. 356].

Власну назву «святий Петро» відтворено поелементно повним еквівалентом “Saint Peter”. Передача цього імені іншими способами, наприклад, транслітерацією “Petro”, носила б сему локальності, незвичності, і тому вважається неприйнятною. До того ж, такі міфоніми, як «святий Петро», зазвичай характеризуються уставленістю вимови і графічного оформлення, закріпленістю за певним узусом. Додамо, що цей біблійний персонаж добре знайомий західній культурі, і асоціюється з певним образом, який можна відтворити лише повним калькуванням.

Далі розглянемо переклад власного імені за допомогою транспозиції на конотативному рівні:

«**Слухало** й підслухав та й розказав дурневі.» [с. 274].

“**Keen-Ear** heard what the tsar had said and told the fool about it” [p. 250].

Назву цього казкового персонажа відтворено способом, в основі якого метод метонімічного перенесення ознаки за схемою: властивість - її носій.

Завдяки цьому читач зосереджує свою увагу на значимій рисі героя – чудовому слуху. Перекладач виділила одне - здібність персонажа чути на далекі відстані, при цьому не передавши власне семантику характерного імені. Але втрата денотативного значення не повинна викликати нерозуміння в англомовного читача, оскільки вона компенсується за рахунок контексту.

Проаналізуємо переклад власного імені персонажа за допомогою методу уподібнення.

«З гушавини лісу на той спів виходять **мавки**, з озер вилітають **водняні** й танцюють, співають» [с. 180].

“Lured by these songs, **fairies** crept out of the thicket and **water sprites** out of the lakes, and they sang and danced” [p. 303].

Перекладач І. Железна адаптує незнайомі реалії, які позначають міфологічних істот, використовуючи метод уподібнення. Вона керується тим, що такі персонажі, як феї (тендітні істоти, які мають чарівні здібності), більш близькі англомовному читачеві, ніж лісові авки, але такий спосіб перекладу несе кардинальну зміну образу. Мавки – це різновид русалок, які часто постають у вигляді молодих красивих дівчат, що танцями і співами заманюють хлопців у ліс, де залоскочують їх до смерті. Водяник також не має нічого спільного з чарівним ельфом, адже водяник – злий дух, втілення водної стихії як негативного і небезпечного явища. В той же час з контексту бачимо, що ліс повен радощів, він оживає. Отже, ми вважаємо, що для адекватного відтворення цих реалій англійською мовою, можна застосувати дескриптивну перифразу, а саме “forest nymph”, “water spirit”, або комбіновану реномінацію. Це дозволить передати національне забарвлення слова, зберегти сему «локальність» і не впасти в екзотику.

Розглянемо також спосіб римування, як ще один варіант перекладу власних імен персонажів.

Цей спосіб входить до занальної класифікації, але він дістав широке застосування у перекладі І. Железної. Зазвичай він вживається для відтворення образності промовлячтх назв казкових персонажів (найчастіше

зоонімів), яка побудована на римуванні. Збереження ритмічної здатності імені дозволяє відобразити такі його характерні риси, як лаконічність і мнемонічна природа. Наприклад: Nibbly-Quibbly the Goat – Коза-дереза; Fleet-Fleet the Rabbit - зайчик-побігачик; Howly-prowly the Wolf – вовчик-братик; Smily-Wily the Fox – лисичка-сестричка; Hot-Stop the Frog – жабка-скрекотушка; Snout-Rout the Boar – кабан-іклан.

У даному розділі ми згрупували найцікавіші, з точки зору перекладу, лексичні одиниці, які позначають реалії та назви казкових персонажів. Також в рамках нашого дослідження ми надали короткий аналіз адекватності/неадекватності того чи іншого перекладу на англійську мову, і в окремих випадках спробували надати свій переклад, який на нашу думку є більш доцільнішим. Аналіз, яким ми провели, показав неоднорідність щодо застосування даних способів по відношенню до реалій і назв казкових персонажів. Переважаючим способом передачі реалій у перекладі І. Железної є – гіперонімічне перейменування, а найменш уживанішим виступає міжмовна транспозиція на конотатичному рівні. Стосовно імен, можна сказати, що найбільшу частину з них відтворено засобом комбінованої реномінації, а також дескриптивної перифрази.

ВИСНОВКИ

Згідно поставленої мети у роботі було досліджено і систематизовано загальні погляди лінгвістів, культурологів, літературознавців і перекладознавців на теоретичні і практичні проблеми, пов'язані з особливостями виявлення, опису й аналізу структурно-семантичних і композиційно-функціональних своєрідних рис українського казкового жанру.

На основі дослідження реалій та назв персонажів українських народних казок та відтворення їх національно-культурної специфіки засобами англійської мови на матеріалі обраного для аналізу перекладу робимо наступні висновки.

Реалії і власні назви, які складають предмет нашого дослідження, виявляють велику забарвленість національним колоритом. Їх лексичне значення при зіставленні з англійською мовою виявляє певну національно-культурну специфіку, яка в свою чергу не має прямих відповідників у англійській мові. Тому при їх відтворенні необхідно звертати увагу на розкриття розбідностей значень зіставлених реалій, яка виявляється здебільшого на рівні диференційних сем.

Особливістю досліджуваних лексичних одиниць у зіставленні з їхніми англійськими відповідниками є те, що вони характеризуються незмінними часовими рамками: реалії тут вже не можуть перейти у розряд нереалій, що можливе у зіставленні лексичного складу сучасних мов.

При дослідженні деяких реалій ми стикаємося з явищем неперекладності, що пов'язана з національно-культурним компонентом їх значення, який знайшов лексичне вираження в етномовному компоненті казкового жанру. Під ним розуміємо сукупність етномовних одиниць чи мікрокомпонентів різних рівнів художнього тексту, що надають йому яскраво вираженого національного характеру. Ми розглядаємо текст казки як

макроодиницю, яка складається з цілої системи мікроодиниць на різних мовних рівнях, які підпорядковані загальній структурі тексту.

Національно-культурний компонент реалій найяскравіше виявляється в їх семантичній структурі, переважно – у конотативному компоненті значення лексичної одиниці. Іноді конотативна інформація набуває вирішального значення при зарахуванні певних лексем до реалій. Неврахування національно-культурної специфіки слід уникати як надмірної архаїзації, так і модернізації, щоб не викликати у читача асоціативне пов'язаних з атмосферою оригіналу.

Специфіка назв казкових персонажів, зокрема, наявність великої кількості смислово значущих імен, зумовила розробку окремого підходу до їхнього розгляду. Сислове ім'я – це соверідний троп, рівновартний метафорі чи порівнянню і використовуваний у стилістичних намірах для характеристики персонажа або соціального середовища.

Дослідження переказу казок, виконаного І. Железною, показало, що перекладач вдається до різних засобів відтворення реалій. Перевага того чи іншого методу визначає характер перекладу в цілому, ступінь його наближення чи віддалення від першотвору. Так, наявність у перекладі транслітерованих (транскрибованих) реалій вказує на певну «академічність» перекладу, наявність реалій, що відтворені ситуативним відповідником, додає перекладові живих барв, але водночас не зберігає за ним духу оригіналу. А відтворення реалій методом уподібнення засвідчує відчутне пристосування оригіналу до цільової мови, що відчутним чином знебарвлює оригінал.

При виборі способу відтворення як реалій, так і імен, велику роль відіграє контекст, у якому функціонує лексема. Саме він може суттєво впливати на конотативний рівень лексичної одиниці: підкреслити його, звести до мінімуму або усунути зовсім.

При порівнянні кількості реалій, переданих відповідно кожним із засобів їх відтворення, отримуємо своєрідну характеристику перекладу, критерієм якої є перевага того чи іншого засобу відтворення. Отже, у перекладі І. Желєзної домінують методи дескриптивної перифрази та комбінованої реномінації. Таким чином, перекладач прагне не вносити елементів іншомовної культури в переклад, а навпаки – дати відчуття читачеві своєрідність атмосфери оригіналу, якомога більше наблизивши переклад до першотвору. Не часто І. Желєзна звертається й до інших засобів перекладу (віднайдення ситуативного відповідника, уподібнення). Адже й такі засоби не завжди позитивно впливають на відтворення духу оригіналу.

Дослідження відтворення національно-культурного компонента реалій у перекладі І. Желєзної показало, що національно-культурний компонент при відтворенні цільовою мовою може бути або переданим (часто – не цілком повноцінно) або підміненим чи втраченим повністю, що пов'язано із засобами відтворення реалій.

Найповніше національно-культурний компонент можна відтворити при використанні засобів транслітерації та дескриптивної перифрази. Застосування засобу уподібнення не дає змоги відтворити етномовний компонент оригіналу навіть частково.

Загалом, усі засоби відтворення реалій і власних назв можна умовно поділити на три групи, при яких: 1) національно-культурний компонент реалій збережено максимально (засіб транслітерації та дескриптивної перифрази); 2) національно-культурний компонент зберігається частково (метод віднайдення ситуативного відповідника, гіперонімічне перейменування); 3) національно-культурний компонент втрачається повністю або замінюється національно-культурним компонентом реалії цільової мови (метод уподібнення). У перекладі І. Желєзної, завдяки розширенню кількості та якості уживаних засобів відтворення реалій, максимально відтворений національно-культурний компонент реалій оригіналу.

Дослідження реалій та назв казкових персонажів, зокрема промовляючих, на матеріалі українських народних казок, дає цікавий матеріал для визначення шляхів відтворення національно-культурного компоненту реалії, яких надалі може широко використовуватися і перекладачами і дослідниками перекладів, і філологами загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакіна Т. Жанрова своєрідність та поетика літературної казки ХХ століття. *Мандрівець*. Київ, 2001. №5-6. С. 38-44.
2. Березовський І. Українські народні казки про тварин. Казки про тварин. Київ : наукова думка, 1979. 231 с.
3. Васильєва Л. Національна ідентичність, мова та культура. *Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна*. Львів, 2004. №35. С. 373-382.
4. Ващук Т. Ф. Про художні особливості української народної казки. Народна творчість та етнографія. Київ, №12. 1966. С. 78-80.
5. Велев І. Фольклор і фольклористика – традиція чи сучасність. *Народна творчість та етнографія*. Київ, №3. 2006. С. 88-90.
6. Венгренувская М. А. Ритмическая основа сказки и перевод. *Теорія і практика перекладу*. Київ, №2. 1979. С. 21-26.
7. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. Москва : Русский язык, 1980. 320 с.
8. Вине Ж-П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва : 1978. С.157-167.
9. Виноградов В. С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 1978. 174 с.
10. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва: *Международные отношения*. 1980. 343 с.
11. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе: *Монограф*. №2. испр. и доп. Москва : Международные отношения, 1986. 416 с.
12. Воробьев В. В. Культурологическая парадигма русского языка. Теория описания языка и культуры во взаимодействии. Москва : Ин-т русск. яз. им. А. С. Пушкина. 1994. 76 с.
13. Гром'як Р. Літературнознавчий словник-довідник. Київ : Academia, 2007. 753 с.

14. Гнатенко П. И. Национальная идентичность. Вінниця : Грані. 2018. 239 с.
15. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка. Монографія. Київ : Вища школа. 1987. 128с.
16. Дзюба І. В. Починаємо з поваги до себе. Статті, доповіді. Київ : Просвіта. 2002. 59 с.
17. Зайченко Н. Ф., Коваль-Костинська О. В., Паламарчук О. Л. Національно-культурний компонент мовної семантики як перекладознавча проблема. *Мовознавство*. Київ. №2-3. 1998. С. 179-186.
18. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті. 1989. 216 с.
19. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія: на матер. перекл. творів укр. літерат. англ. Мовою. Львів : Вища школа. 1983. 175 с.
20. Казакова Т. А. Imagery in translation. Практикум по художественному переводу. Москва : Союз, 2003. 320 с.
21. Казакова Т. А. Практические основы перевода. Москва : Учебное пособие. 2003. 320 с.
22. Кашкин И. А. Для читателя-современника: Статьи и исследования. Москва : Советский писатель, 1977. 558 с.
23. Кожина М. Н. Стилистика русского языка. Москва : Просвещение. 1983. 223 с.
24. Комиссаров, В. Н. Теория перевода. Москва : Высшая школа. 1990. 253 с.
25. Копанев П. И, Беер Ф. Теория и практика письменного перевода. Часть 1. Перевод с нем. яз. на русский. Минск : Вышэйшая школа, 1986. 270 с.
26. Кузнецов А. М. Национально-культурное своеобразие слова. Язык и культура. Москва : 1987. С. 141-163.
27. Кундзич О. Л. Творчі проблеми перекладу. Київ, Дніпро. 1974. 264 с.

28. Кушина Н. І. Традиційні формули як проблема відтворення англійською мовою етномовного компонента українських народних казок. *Теорія і практика перекладу*. Київ : №20. 1994. С. 74-82.
29. Кушина Н. І. Відтворення етномовного народних казок англійському перекладі: автореф. Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 1998. 18 с.
30. Ладисова Н. Экспрессивность как элемент системы стиля английской литературной сказки: дисс. ... канд. филол. наук. 10.02.04. Минск, 1981. 210 с.
31. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість: навч. посіб. Київ : Знання Прес, 2003. 591 с.
32. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2005. С. 426–457.
33. Левый, Иржи. Искусство перевода. Москва : Прогресс, 1974. 397 с.
34. Лещенко. Особливості реалізації антропоцентричності англійських казок: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1996. 21 с.
35. Лилова А. Введение в общую теорию перевода. Москва : Высшая школа, 1985. 256 с.
36. Лосев А. Философия имени. Москва : Изд-во МГУ, 1990. 269 с.
37. Маслова В.А. Введение в лингвокультурологию. Москва : Наследие, 1997. 207 с.
38. Морозова М. Н. Антропонимия русских народных сказок. Фольклор. Москва : Наука, 1977. С. 231-242.
39. Мер'ємова Ю. В. Аналіз топонімів в англійських, російських та українських літературних казках : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Вінниця, 2018. 269 с.
40. Мирошниченко В. В. Авторська концепція художнього твору: онтогенез і експансія (на матеріалі англійської та французької україніки). Запоріжжя : ЗДУ, 2003. 283 с.
41. Мишанич С. В. Система жанрів в українському фольклорі. Українознавство: навч. посіб. Київ : Зодіак-ЕКО, 1994. 245 с.

42. Мунэн Ж. Теоретические проблемы перевода. Перевод как языковой контакт. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва : 1978. С. 36-41.
43. Найда Ю. К науке переводить. Принципы соответствий. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва : 1978. С. 114-136.
44. Нефьодова О. Д. Особливості лінгвостилістичної організації тексту британської літературної казки: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2001. 18 с.
45. Никитина С. Е. Устная народная культура и языковое сознание. Москва : Наука, 1993. 188 с.
46. Ніколенко О. М. Загальне поняття про жанр навч. закладах України. Київ : Педагогічна преса, 2005. С. 18-21
47. Ольшанский И. Г. Этно(психо)семантика и национально-культурное своеобразие языков. Проблемы этносемантики: Сб. обзоров. Москва : ИНИОН РАН, 1998. С. 29-51
48. Пахомова Т. О. Проблеми художнього перекладу в контексті теорії комунікації . *Вісник*. Київ, 2004. №4. С.117-122.
49. Полубиченко Л. В., Егорова О. А. Традиционные формулы народной сказки как отражение национального менталитета. *Вестник МГУ*. Москва, 2003. №1. С. 7- 19.
50. Попович А. Проблемы художественного перевода. Москва : Высшая школа, 1980. 199 с.
51. Пропп Володимир Морфологія казки. Ленинград : Academia, 1928. 149 с.
52. Пропп В.Я. Фольклор и действительность. Москва : Наука, 1976. 325 с.
53. Пропп В. Я. Русская сказка. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. 333 с.
54. Пропп В. І. Поетика фольклора. Москва : Лабіринт, 1998. 352 с.
55. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки. Москва : Лабиринт, 2000. 336 с.

56. Радченко О. А. Язык как мирозидание. Лингвофилософская концепция неогумбольдианства. Москва : УРСС Эдиториал, 2005. 312 с.
57. Рошияну Н. Традиционные формулы сказки. Москва : Наука, 1974. 237 с.
58. Руденко Ю. Духовний потенціал української народної казки. *Наука і освіта*. Київ, 2001. №1. С. 126-127.
59. Селиванов Ф. М. Фольклор как искусство слова. Сборник статей, вып. 1. Отв. ред. Н. И. Кравцов. Москва : Изд-во МГУ, 1966. С. 63—73.
60. Серопегина Т. В. Национально-культурная специфика значения оценки лица в английском языке. *Сб. научн. статей Волгоградского государственного университета*. Волгоград, 2003. №1. 2003. С. 69-74.
61. Скидченко О. А. Перевод и культурный контекст. *Вісник Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки*. 2004. №4. С. 163-170.
62. Соколов Б. М. Экскурсы в область поэтики русского фольклора. *Художественный фольклор*. Москва, 1926. №1. С. 40-41.
63. Соколовська Ж. П. Картина світу та ієрархія сем. *Мовознавство*. Київ : 2002. №6. С. 87-91.
64. Степанов Ю. С. Номинация, семантика, семиология. Языковая номинация. Москва : Наука, 1977. С. 15-38.
65. Телия В. Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке. Москва : 1981. 289 с.
66. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва : Слово/Slovo, 2000. 262 с.
67. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Москва : Индрик, 1995. 512 с.
68. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. -М.: Высшая школа, 1988. -239 с.
69. Томахин Г. Д. Реалии в языке и культуре. Москва : Высшая школа, 1988. 239 с.
70. Українські народні казки. Київ : Дніпро, 1976. 430 с.

71. Ушачева А. В. Интерпретация художественного текста как один из (на матер. способов создания интеркультурной компетенции австрийского рассказа XX века) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 1998. 22 с.
72. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: учеб. пособие. перераб. и доп. Москва : Высшая школа, 1983. 303 с.
73. Фрейденберг О. Поэтика сюжета и жанра. Ленинград : Наука, 1936. 156 с.
74. Филимонова О. Эмоциология текста. Анализ рэпезентации эмоций в английском тексте: учебное пособие. Санкт-Петербург : ООО «Книжный Дом», 2007. 448 с.
75. Черемська О., Масло О. Національно культурний компонент і спроби його вираження в українських народних казках. *Вісник Прикарпатського ун-ту. Філологія*. Івано-Франківськ. 2009. №21-22. С. 78 – 83.
76. Чередниченко О. І. Теорія і практика перекладу: навч. посібник. Київ : Либідь, 1995. 320 с.
77. Чуковский К. И. Высокое искусство. Москва : Советский писатель, 1988. 352 с.
78. Шаклеин В. М. Лингвокультурная ситуация и исследование текста. Москва : 1997. 184 с.
79. Шаклеин В. М. Этноязыковое видение мира как составляющая лингвокультурной ситуации. *Вестник МГУ. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. Москва, 2000. №19. С. 74-88.
80. Шахова К. А., Баканов А. Г. Замітки про переклад слів-реалій. *Теорія і практика перекладу*. Київ, №2. 1979. С.93-99.
81. Швейцер А. Д. Социолингвистические основы теории перевода. *Вопросы языкознания*. Москва, 1985. №5. С. 15-24.
82. Юзвенко В. А. Фантастичні казки в системі жанрів фольклору. *Слов'янське літературознавство і фольклористика*. Київ, 1975. №10. С. 76-81.

83. Ясперс К. Т. Смысл и назначение истории. Москва : Полит, 1991. 527 с.
84. Ethnolinguistic component of Ukrainian folktales in English translations. Cultural aspects of language functioning. Kyiv, Kyiv State Linguistic University. 1996. P. 19-20.
85. Friedrich Schleiermacher. On the different methods of translating. Theories of translation : an anthology of essays from Dryden to Derrida. Edited by Rainer Schulte and John Biguenet. London : The University of Chicago Press Lid, 1992. 257 p.
86. Harries E. W. Twice upon a Time Women Writers and the History of the Fairy Tale. UK : Prinseton Univercity Press, 2001. 100 p.
87. Jaspers K.T. The meaning and purpose of the story. New York : Politizdat, 1991. – 527 pp.
88. Manning, S.A. Foreword. Their Land. An Anthology of Ukrainian Short Stories. Ed. by M. Luckovich. Jersey City, N.Y : Svoboda Press, 1964. P. 5-6.
89. Opie I. The Classic Fairy Tales. London : Granada, 1983. 179 p.
90. See Shulman, Stephen. The Contours of Civic and Ethnic National Identification in Ukraine. Europe, Asia Studies, vol. 56, № 1, January 2004. p. 35–56.
91. Sith Anthony D. National Identity. Anthony D. Smith. New York : Fundamentals, 1994. 224 p.
92. Translation and Culture. Complete Translation Services. URL: <http://www.completetranslation.com/culture.htm>. (09.09.2020)
93. Ukrainian folk tales. Translated by I. Zheleznova. Kiev : Dnipro Publishers, 1986. 390 p.

ДОДАТОК А

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Набатова Катерина Олександрівна, студент(ка) 2 курсу, форми навчання денна, факультету Іноземної філології, спеціальність 035, освітньо-професійна програма Переклад (англійський), адреса електронної пошти katianabatova@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Лінгвальні особливості української казки та проблеми перекладу англійською мовою» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Набатова К. О.

